

THE HOLISTIC MEDICINE IN LITERATURE

Simona Liutiev

PhD, University of Piteşti

Abstract: Intimacy in fiction is an aesthetical, symbolical and emotional choice. Medicine and novel writing seem to prolong the disease nature has given to mankind. Some writers' propensity for structural themes and motifs from pathology can be considered both a professional and a somatic diagnosis predisposition. Life as a fate leading to death was a general idea at the end of the 19th century and beginning of 20th century. To suddenly utter, in the cultural context after the First World War, that the soul is the body could have destabilised humanistic sciences, and it meant the decentralisation of literary character, the shift of narrative techniques, the conversion of psychology to physiological analysis emphasising the authenticity of sensation. It was hard to write auto fiction about inner withdrawals without slipping into para-literature.

Hortensia Papadat Bengescu's characters are so fleshless, that it's easy to see their soul. Illness is their only connection to the world, so there's a permanent link between physiology and psychology on one hand and social life on the other. Each character tragically aspires to a common life, refused to all of them by their psychological or physiological condition. Illness is a specific aspect of life, so why should it be expelled by literature? The new sciences show the interaction between medical fields, and bring spirituality and psychology to the forefront. Thanks to Papadat Bengescu's works, the Romanian literature gained the richest medical vocabulary, the physiologic man is shown with a rather technical skill, from a biologist's and a clinician's point of view, acknowledging that any suffering of the body is mainly a suffering of the soul. To Hortensia Papadat Bengescu, the aesthetic choice of subjectivity overbidding has been not only a temperamental constancy but also a trick ensuring her credit into the literary man-dominated world.

Keywords: heredity, biological decline, degeneration, filiation, dissolution

Psihanaliză și estetică

Estetica fizică, discursul senzorial preponderent sau în întregime vizual este un tip de comunicare arhaică, legat preponderent de narcisism și avatarurile sale sau de conceptul de imagine a corpului. Dar binele nu este în mod necesar frumos, iar frumosul nu este implicit bun, cum demonstrează Jung. Idealul Eului în care fizicul joacă un rol important și Eul Ideal prezentat ca o hipertrofie a imaginii corpului, pot transcrie suferințe dintre cele mai profunde.

„Ființa cea mai onestă, Eul, vorbește despre corp și își dorește corpul, chiar dacă visează, chiar dacă delirează sau flutură din aripile frânte“¹.

Când un subiect-personaj vorbește despre imaginea lui fizică, vorbește despre altceva? Conceptul de imagine a corpului, explicat de Schilder (*L'image du corps*, Paris, Gallimard, 1968), reluat de Francoise Dolto (*L'image inconsciente du corps*, Paris, Seuil, 1984) urmărește problema genezei conceptului încă din copilărie când „înglobează cvasitotalitatea domeniului inconștientului și se pretează la toate dihotomiile: psyche-soma, afect-pulsione, viață-moarte, conștient-inconștient“². Realitatea este o opțiune a conștientului. Limbajul corpului exprimă metaforico-simbolic o apărare trecută sub tăcere pe care subiectul o dezvăluie astfel? Cu cât reprezentarea corporală se standardizează, cu atât cel ce vorbește despre înfățișarea sa exprimându-și nemulțumirea pentru oricare parte a corpului în oglindă, „imaginea corpului, încrucișându-se în fiecare secundă cu schema corporală, substrat al ființei noastre în lume“³ este un mecanism de apărare contra angoasei. „Imaginea corpului ca imagine de sine este pulsională, ține de limbaj și se actualizează prin transfer“⁴, de unde și inocularea sentimentului de nesiguranță și patologicele *donjuanismului*, *femme -fatale*. În psihanaliză frumusețea și narcisismul nu sunt sinonime.

Personajele Hortensiei Papadat Bengescu nu se pot elibera de sub jugul privirii în oglindă, este elementul esențial care le umple singurătatea, dar care le și dă un sentiment de autofilie. Tremolul senzațiilor nu se transmite doar celorlalte personaje (Lenora, Rin, Lina, Nory), dar și toposurilor, „aparent petreceaazi în trupul său, drama vieții laolaltă cu ființele pe care le încorporează“⁵. Freud considera narcisismul o trăsătură comună tuturor oamenilor, iar Jung nota: „Cine se îndreaptă spre sine însuși riscă să se întâlnească cu sine însuși. Oglinda nu linguește, ea îl reflectă cu fidelitate pe cel care se uită în ea, acel chip pe care nu-l arătăm niciodată lumii, pentru că îl ascundem cu ajutorul persoanei- masca noastră de actori. Oglinda se află însă dincolo de mască și arată adevăratul chip“⁶.

În prozele de început ale Hortensiei Papadat-Bengescu, oglinda este mai ales accesoriul femeii singure, care se acutizează, „iubirea de mine nu doare inima nimănui“⁷, fie că este statică sau de buzunar, ea este „o lupă destinată autoscopiei și un reflector plimbat prin cenușii evenimentelor dinafară“⁸, tot așa cum la Herta Muller, batista înlocuia „acuta singurătate a omului“⁹ și îi conferea protecția maternă necesară (discursul rostit la primirea Premiului Nobel pentru Literatură). Aimée este posesoarea unui Super Eu pe care-l cultivă cu încrâncenare „Trufia lui Aimée venea în cea mai mare parte din convingerea că era frumoasă, convingere statornică în fața oglinzii și întreținută de admirația colegelor de pension. O păpușă fără de caracter, nici expresie în frumusețe, dar perfectă și mai ales deosebită prin materialul întrebuițat de natură... o statueta pe care ochiul se oprea fără impresii, numai cu

¹Friedrich. Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toți și nici unul*, trad. Șt A. Doina., Ed. Humanitas, București, 1994, p. 90;

²Gisele Harrus Revidi, *Psihologia simțurilor, cap. Inchizitorul și istericul: de ce simțurile sunt interzise*, trad. Nicolae Baltă, Ed. Trei, București, 2008, p. 104;

³F. Dolto, apud. Gisele Harrus Revidi, *op. cit.*, p. 105;

⁴idem, p. 107;

⁵Hortensia Papadat Bengescu, *Fecioarele despletite*, ed. îngrijită de Gh. Radu, prefață de Eugenia Tudor, Ed. pt. Lit., București, 1966, p. 154;

⁶C.G. Jung, *Opere complete 1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Ed. Trei, București, 2003, p. 29;

⁷Vraja, Stanciu Mihaela, *Hortensia Papadat Bengescu în oglinda prozei de tinerețe*, Ed. Pro Universitaria, București, 2015, p. 127;

⁸Corina Ciocârlie, *Femei în fața oglinzii*, Ed. Echinoc, Cluj-Napoca, 1998, p. 28;

⁹*Caiet. Herta Muller la București*, 27-28 sept. 2010, Ed. Humanitas Fiction și Centrul de carte germană, 2010, p. 5-20;

singura însuflețire a enervării provocate de imobilitatea unei ființe totuși vii¹⁰. Tot ce simte ea este doar încordarea propriei voințe contrariate, până și „triumghiul acela subversiv al senzațiilor”¹¹ pregătit de surorile Persu special pentru ea și cochetăria incestuoasă cu Walter, totul e privit de către personaj ca achitarea obligatorie a unei „dijme de compromisuri trupești”¹².

De fapt, însuși subiectul intimității este un joc auctorial cu oglinzi, de dedublări, de complicitate cu tine însuși sau cu altcineva, eliberarea unui sine multiplu (al treilea eu freudian), un fel de luare în posesie, în care „extimul este structurat după modelul intimului”¹³, de unde și ideea sufletul este reprezentat simbolic prin casă/ spațiu. Astăzi este cu atât mai dificil ca scriitor să reușești să păstrezi distanța între replierea interioară din autoficțiune și derapajele spre paraliteratură prin forme radical auctoriale schizoidale (vezi cazul Romain Gary care sub pseudonimul de Emile Ajar a luat de două ori premiul Goncourt cu romanul *La vie devant soi*). Intimitatea este o alegere estetică, simbolică, e încărcată de trăire și acesta este marele paradox al mediatizării ei excesive, deoarece exteriorul a fost deja prelucrat, elaborat în raport cu alteritatea și adaptat la scara persoanei unice și irepetabile, eliminându-se „violența exteriorității, a obiectivității, a adevărului”¹⁴.

Pentru Hortensia Papadat Bengescu, alegerea estetică de supralicitate a subiectivității a fost, pe lângă o constantă temperamentală, un truc ce i-a asigurat acreditarea în lumea literară dominată de bărbați, „o deghizare pasionată”¹⁵, o problemă de fiziologie pe care o întoarce prelungit pe toate părțile, dând falsa impresie că „din două subiectivități ar rezulta deplina obiectivitate”¹⁶.

Trupul sufletesc sau interpretarea psihanalitică a literaturii

Cum va scrie Merleau-Ponty după ce în 1933 Freud bulversase teoriile despre instanțele eului „odată cu psihanaliza, spiritul trece în corp, și invers, corpul trece în spirit”¹⁷. „Sunt corp și suflet- așa vorbește un copil. De ce să nu vorbim și noi asemenea copiilor?”¹⁸ Pare cea mai veche dilemă literară, perioade de rocade continue care proclamau succesiv supremația unuia sau altuia, de fiecare dată primite cu surprindere, deși nu făceau decât să reafirme teorii milenare. După Freud și Nietzsche în modernitate, a venit iarăși rândul teoriilor New Age, a spiritului atotputernic, a capacității mentalului de a domina fizicul, a motivației cu puterea ei transformatoare de fizic, boală, destin, chiar de prelungire a vieții; a teoriilor prin regresie hipnotică ce pot modifica trupul și organele sale, era divinației și a îngerilor, ce readuc întrucâtva teoriile orientale despre levitație și pregătesc spiritul pentru nemurire, era spiritualității care poartă de timpuriu, ab nuce chiar stigmatul bolilor, era astrologilor și vindecătorilor. Din nou, trupul poate să nu conteze, cu o atitudine potrivită, nu de ignorare, ci de iubire și acceptare ab inițio a unui harnașament/ carcasa care-și joacă propriul rol de călire a sufletului.

¹⁰ **Papadat Bengescu, Hortensia**, *Opere*, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, ediție, note și comentarii de Gabriela Omăt, studiu introductiv de Eugen Simion, București, 2012, p. 864;

¹¹ **Idem**, p. 1029;

¹² **Idem**, p. 1033;

¹³ **Gaston Bachelard**, *La poetique de l'espace*, Presse Universitaire de France, Paris, 2007, p. 23;

¹⁴ **Jean Baudrillard**, *La sphere enchantee de l'intime*, în *Autrement* nr. 81, 1986, p. 15;

¹⁵ **Tudor Vianu**, *Hortensia Papadat Bengescu*, Sburătorul, an II, nr. 23, 30 oct. 1920, în *Scriitori români ai sec. XX*, Ed. Minerva, București, 1979, p. 216;

¹⁶ **Sora, Simona**, *Regăsirea intimității*, Ed. Cartea Românească, București, 2008, p. 89;

¹⁷ **M. Merleau-Ponty**, *Signes*, Gallimard, Paris, 2001, p. 290, în Simona Sora, *op. cit.*, p. 82;

¹⁸ **Friedrich Nietzsche**, *op. cit.*, p. 89;

Inadecvarea corp-sensibilitate sau acea „gâlceavă a sufletului cu trupul“, această subsubstanță a viului sensibil, poartă diferite denumiri în domeniile umaniste: minte corporală, inconștient – în psihologie, Sfântul Duh-în teologie, fondul deschis al ființei – în budism, flux magnetic – în neurobiologie. Înainte de a fi bolnave, personajele se luptă cu o anestezie a eului interior care-și cere drepturile. Personajele Hortensiei Papadat Bengescu sunt atât de descarnate, „personajul e transparent, trecem cu privirea prin el fără să-i vedem chipul“¹⁹, încât se vede lejer trupul sufletesc, pentru ele lumea este o proiecție „Singura realitate de care au cunoștință este sufletul lor făcut sensibil, corporalizat“²⁰. Văzut drept „ultima frontieră a postmodernității, sufletul, ca proiecție a codurilor, patternurilor socio-culturale și a corpului“²¹ a fost când delimitat clar de corp, când confundat cu acesta. Antonio R. Damasio, șeful Departamentului de Neurologie al Universității din Iowa, respinge teoriile darwiniste, într-o analiză clinică a corporalității afirmând că nu poate exista o demarcație între corpul de carne și sânge și „sufletul eterat“²². Sufletul, motorul corpului căzut ontologic, boala ca păcat anticipat, „trupul care ne robește și ne închide rațiunea, care are viața în posesiune“²³ ridicat de către stoici la rang de cultură mergând până la identificarea perfectă a celor două componente până la puritanica teorie a corporalității sufletului. Damasio, Diogenes Laerțios, Epicur, Lucrețiu dovedesc un naturalism avant la lettre, îi preced lui Descartes care dă prima definiție metodică a dualismului suflet-trup, gășind glanda pineală drept punct de contact între cele două. Astfel va lua naștere conceptul de *corp trăit*, o metaforă anatomică ce va influența toată fenomenologia modernă și postmodernă la care se raportau științele umaniste, definitiv bulversată de către Nietzsche. Acel punct de contact al sufletului cu fizicul, în care vrem să ne fixăm Eul, s-ar putea să fie un loc gol, iar actualizarea literară a acestei comuniuni este de fapt criza existențială, punct de intersecție pentru numeroase zone umaniste. Este o concluzie a fenomenologului-psihiatru Lopez Ibor, pe urmele maestrului său Ortega y Gasset crede că „eul are un caracter executiv“²⁴ și se fixează pe traiectoria unui destin necesar, cum de altfel și Unamuno și Alfred de Vigny apreciaseră anterior.

Hortensia Papadat Bengescu, în tot ciclul Hallipilor pare a respinge cu desăvârșire soluția armonizării trupului cu sufletul, distrugând la toate personajele suportul material, dintr-o nevroză de generație, un soi de alienare socială, care face imposibilă comunicarea dintre corpul interior și exterior, cu atât mai mult trăirea într-un corp unificat unde-și să audă intimitatea. Trupul sufletesc din romanele Hortensiei Papadat Bengescu corespunde conceptului jamesian al „minții corporale“²⁵, numită și conștiință continuă ce surprinde clinic rupturile interioare și care se opune net inconștientului psihanalizei. Chiar și cei mai inteligenți (Elena Drăgănescu) care încearcă o armonizare a celor două coordonate, încercând să-și asculte eul, sfârșesc dramatic. Preluând ideea interpretării psihanalitice a literaturii, ingenios formulată de Charles Mauron, Ov. S. Crohmălniceanu face exercițiul suprapunerii textelor Hortensiei pentru a le găsi similitudini, fără a „traduce în simboluri, silind să se

¹⁹Dana Dumitriu, *Ambasadorii sau despre realismul psihologic*, Ed. Cartea Românească, București, 1976, p. 194-195;

²⁰Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1981, p. 11;

²¹Andrei Bodiu, Georgeta Moarcăș, *Trupul și litera. Explorări critice în biografia și opera lui Gh. Crăciun*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012, p. 57;

²²Antonio R Damasio, *Eroarea lui Descartes. Emoțiile și creierul uman*, trad. Irina Tănăsescu, Ed. Humanitas, București, 2004, apud Simona Sora, p. 44;

²³Marc Richir, *Le corps. Essai sur l'interiorité*, Hatier (Optiques Philosophie), Paris, 1993, p. 44;

²⁴Juan Jose Lopez Ibor, *El descubrimiento de la intimidad y otros ensayos*, Colección Austral, Espasa-Calpe, Madrid, 1952, p. 38;

²⁵William James, *The Principles of Psychology*, Harvard University Press, Cambridge, 1981, în Simona Sora, *Regăsirea intimității* p. 92-93;

manifeste într-o formă identificabilă precis, eul profund²⁶ plecând de la noțiunea de *fecioară despletită* (în romane, proze vechi și poezii în franceză), devenită o expresie emblematică prin utilizarea ca titlu și considerată „oximoronică, al doilea termen ambiguizându-l pe primul până la anulare²⁷. A spune brusc, după primul război că *sufletul e trupul* putea destabiliza întreaga zonă umanistă, iar tema a însemnat descentralizarea personajului, schimbare a tehnicilor narative, convertirea psihologismului în analiză psihofiziologică cu accent pe autenticitatea trăirii, pe senzație „evocarea cu mijloace analitice, dar și senzoriale²⁸. Doctorul Walter recomanda somnul (tot așa cum Wagner practica hidroterapia pentru nevrozile lui), îngrijirea bune-dispoziții, reînvierea cochetăriei, gimnastica, însă funcțiile vieții par mai complicate de atât „Nici ea nu despărțea sufletul de trup, cum nu despărțea pâza aceea de păianjen a aparatului nervos de carne și de mușchi. Credea totuși într-un alt trup separat, suflesc. Ce fel? În jurul acelor fire tentaculare, ale nervilor, funcția lor crea o substanță încă impalpabilă, dar care se va dovedi. Acea substanță emanată de sensibilitate lua forme diferite la felurile ființe și compunea astfel un organism²⁹. Suntem în definitiv un ghem de carne răsucit pe un miez de suflet, de care moartea ne desparte definitiv, total.

Interferențe între literatură și medicină

Propensiunea unor scriitori către teme și motive structurale din sfera patologicului, poate fi considerată atât o predispoziție profesională, cât și una de diagnoză somatică. Scrisul este o prelungire somato-tehnologico-literară a văzului, ele se completează și contopesc împreună dând o nouă viziune asupra lumii, o nouă „somatopoeză³⁰. Sunt numeroase exemple de scriitori medici: Augustin Buzura, Vasile Voiculescu, Friedrich Schiller, M. Bulgacov, C. D. Zeletin, Bourget, Verga, Lampedusa, Cătălin Vasilescu, Thomas Mann, Tolstoi, Dostoievski, Cehov, care au reușit să ficționalizeze cu rafinament suferința, ca nucleu al mării literaturi. Selectarea unei asemenea teme, nu garantează automat scriitorului o producție literară de calitate, pe cât este de dură, necruțătoare, repugnantă, pe atât este de greu de realizat artistic și necesită o perioadă de incubație mai mare. Împletirea medicinei cu literatura își află auspicile în naturalism și fiziologism, când scriitorii și-au depășit aria de acțiune și au intrat invaziv într-un alt domeniu, al științei, realizând o unitate ciudat de firească, monumentală chiar. Cel mai bine sugerează tema versurile soresciene: „Doctore, simt ceva mortal/ Aici în regiunea ființei mele,/ Mă dor toate organele,/ Ziua mă doare soarele, / Iar noaptea luna și stelele, / Mi s-a pus un junghi în cer/ Pe care până atunci nici nu-l observasem/ Și mă trezesc în fiecare dimineață/ Cu o senzație de iarnă./ Degeaba am luat tot felul de medicamente, / Am urât și am iubit, am învățat să citesc/ Și chiar am citit niște cărți, / Am vorbit cu oamenii și m-am gândit, / Am fost bun și-am fost frumos.../ Toate acestea n-au avut niciun efect, doctore/ Și mi-am cheltuit pe ele o groază de ani/ Cred că m-am îmbolnăvit de moarte/ Într-o zi/ Când m-am născut³¹. Cu toții o facem, unii mai grav și murim mai repede, alții mai ușor și o ducem mai mult.

Viața ca destin din perspectiva morții- iată tema mării literaturi și a criticii literare care se respectă, subiect gassetian reluat în secolul trecut de Lopez Ibor în eseul său despre

²⁶Ov.S.Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, Cartea Românească, București, 1984, p. 160;

²⁷Elena Zaharia Filipaș, *Studii de literatură feminină*, Paideia, București, 2004, p. 44;

²⁸Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, vol II, Ed. pt. Lit., București, 1966, p. 209;

²⁹Hortensia Papadat Bengescu, *Fecioarele despletite*, pref. Eugenia Tudor, Ed. pt Lit, Buc, 1966, p. 188;

³⁰Gheorghe Crăciun, *Mircea Nedelciu și curtea interioară a literaturii. Corpuri netransparente, sociografii narative, tratamente ambulatorii*, în *Pactul somatografic*, Observator Cultural, nr. 133, p. 74;

³¹Marin Sorescu apud. **Maria Bâgiu Marino**, *Oameni și oameni*, SC Imp SA, Brașov, 2003, p. 24;

„penetrarea corpului în sfera intimității”³². Subiectul se făcuse resimțit în epocă, suportase deja teoretizări din partea sociologului și filosofului Julien Freund, era o stare de spirit generală a sfârșitului de secol XIX, început de secol XX, „oboseala față de viață, prosternarea maladivă, sentimentul decăderii, tristețea sarcastică, deziluzionarea, voluptatea suferinței și grimasa în fața realității”³³ așa că ea nu făcea decât să se alinieze scriitorilor europeni. Supraviețuitoare a unor catastrofe intime, ea elaborează adevărate patologii ale intimității, „în scopul de a reda ordinea unei lumi lipsită de sensul inițial”³⁴. Ba, mai mult, Hortensia Papadat Bengescu este conștientă că aparține unui climat din care se configura o renaștere: „Oameni cu suflete de Renaștere, trăim cu toții o viață de surescitare și de neastâmpăr psihic în mijlocul enervării evenimentelor. Eu, într-un fel aștept și doresc brutalitatea războiului ca un leac durerilor mele prea subțiri, îmi pregătesc un suflet de soră neobosită a rănilor fizice, de salvatoare de vieți, convinsă că poate sunt mai culpabilă redându-le-o decât flagelul care le-o ia și căutând în pasiunea carității un vad de scurgere a unei pasiuni neîntrebuințate sau nesaturate în nimic”³⁵. Boala este un aspect propriu al vieții, un auspiciu sub amenințarea căruia ne ducem existența, este acea „aprehensiune firească”, iar atâta vreme cât omul este esența vieții și a creației, recte a literaturii, atunci boala de ce nu ar putea fi literatură? De ce ar fi un subiect care exclude opera literară și pe artist? Doar pentru că nu toată lumea gustă opera, aceasta încetează a mai fi artă? Chiar Hortensia Papadat Bengescu vedea boala ca pe ceva atât de intrinsec vieții, încât nici nu i se mai părea că are o predilecție pentru ea, pur și simplu avea ochi medical „un spirit care poseda în chip pregnant privilegiul de a vedea”³⁶. „Nu-mi închipuisem niciodată că aș avea o predilecție către boală, ci aprehensiune firească...mi-a venit sub condei nepremeditat...mărturisesc că am pentru boală și bolnavi o dublă curiozitate: de infirmieră și de medic- ca să zicem așa, căci nu citesc tratate medicale, cum nu citesc nici tratate de psihologie, n-aș avea răbdarea. Am însă răbdarea și pasiunea propriei investigații, o egală curiozitate pentru resorturile fizice ca și pentru cele psihice...Totuși boala și bolnavul nu au fost însă niciodată *însuși* subiectul vreunei lucrări ale mele... Eu, ce-i drept le privesc la lupă sau la microscop, de aici poate au putut apare uneori obsedante”³⁷. Noile tendințe, care favorizează transdisciplinaritatea, mergând mult dincolo de paralelisme, influențe, modele, funcții sociale sau culturale, relevă înseși interdependența domeniilor medicale, care suferă recent interpretări din prisma teoriilor New Age, care aduc spiritualitatea și psihologia pe primul plan (Dumitru Constantin Dulcan, Serghei Lazarev, Brian Weiss, Dan Mirahorian, Valeriu Popa, Anatol Basarab, Louise Hay, Doreen Virtue) atât în stabilirea diagnosticului, cât și a cauzelor și terapiilor, boala părând a fi „o formă comandată de autodistrugere”³⁸: „Sunt o emotivă. Dar când iau totul în mână, nu pot părtini pe nici un erou, nu pot lua partea nici a vieții, nici a morții, deoarece un simț crud al realului, o cumplită neputință de a vedea realitatea decât așa cum e mă seacă de subiectivism. Lumea și

³²Juan Jose Lopez Ibor, *El descubrimiento de la intimidad y otros ensayos*, Coleccion Austral, Espasa-Calpe, Madrid, 1952, p. 38, reproducere de Simona Sora, *op.cit.*, p. 18;

³³Ardelean Carmen Georgeta, *Hortensia Papadat Bengescu „marea europeană” a literaturii române. Pledoarii*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p. 42;

³⁴Simona Sora, *op.cit.*, p. 34;

³⁵Hortensia Papadat Bengescu, *Scrisori către Ibrăuleanu*, scrisoare din 10 iulie 1916, ed. îngrijită de M. Bordeianu, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Dan Mănuță și Al. Teodorescu, EPL, București, 1966, p. 52;

³⁶Viola Vancea, *Hortensia Papadat Bengescu: universul citadin repere și interpretări*, Ed. Eminescu, București, 1980, p. 40;

³⁷Dan Petrașincu, *Cu scriitoarea Hortensia Papadat Bengescu despre romanul Logodnicul și despre creație*, în *Vremea*, anul VIII, nr. 389, 26 mai 1935, reprodus în *Romanul românesc în interviuri*, vol II, Ed Minerva, Bucuresti, 1986, p. 639-640;

³⁸Carmen Georgeta Ardelean, *op. cit.*, p. 42;

viața rămân a fi organe pentru masa mea de disecție³⁹. Cognitivismul și neuroștiințele actuale spun că perceperea și exprimarea realității e condiționată și determinată de structura și patternurile din creierul uman, „extensie și nex al unui corp nou care depășește pura animalitate⁴⁰. Explorarea corpului este una fără nicio milă, una chirurgicală dezvăluind parcă epistema om a lui Foucault: om = corp+ singurătate, dacă corpul poate fi văzut, simțit, singurătatea e universală, comună tuturor. Limita și revelatorul singurătății ontologice a omului post-modern este chiar dragostea, una desacralizată, inventată, a purei biologii, infernul trupurilor.

Prin operele Hortensiei Papadat Bengescu pătrunde în literatura română cea mai bogată terminologie medicală, omul fiziologic este prezentat cu o competență oarecum tehnică, din unghiul unui biolog și al unui clinician, care știe că orice suferință a corpului este în prealabil o boală a sufletului. Acest studiu clinic al diverselor maladii nu este deloc gratuit, este un refuz critic, căci în aceste tulburări individuale sunt răsrânte perturbările civilizației căci purtăm în noi zestrea întregii omeniri bine adăpostită în subconștientul nostru. „Fiecare om este o istorie spirituală a lumii⁴¹ sau mai plastic exprimat de Blaga „în țara fără nume, și tot ce-i trup omenesc va purcede/ să mai învețe o dat/ poveștile uitate ale sângelui. Omul nu-i decât măsura/ unui drum împlinit⁴².

Ultimul roman al ciclului, *Străina*, va fi și dovada celei „mai grave dintre patologii, cea a istoriei⁴³. Magdalena Popescu vedea în operă o sursă virgină și de mare abundență pentru critica psihanalitică, în timp ce Călinescu afirma că un personaj-pacient al lui Hipocrate nu poate interesa literatura. Oricare ar fi părerile criticilor, cert este că nimeni nu a detectat mai fin, cu mai penetrantă înțelegere stările bolnavilor, într-o lume sortită pieirii prin tot ce exprimă fizic, social, moral, estetic. Filiația lor nu depășește două generații, nu sunt creatori, distrugerea atrage după sine, conform regulii ciclicității, o nouă etapă, superioară, de ce nu a vieții după moarte, cu mult mai bună decât orice au trăit și încercat în această viață alocată de scriitoare. Profetul lui Kahlil Gibran întreabă: „Ați vrea să cunoașteți taina morții? Ci cum veți afla-o, dacă nu căutând-o în inima vieții... Dacă într-adevăr, voiți a contempla spiritul morții, deschideți-vă larg inima spre trupul vieții. Fiindcă viața cu moartea una sunt... Numai când pământul vă va cere ceea ce-i trupesc în voi, veți dansa cu adevărat⁴⁴.

Dacă ne obișnuim ca abia la final eroul să fie pedepsit prin boală, moarte sau alt necaz, romanele acestui ciclu încep sub acest auspiciu, și, printr-o „polifonie imitativă a unui leitmotiv suveran proliferat la nesfârșit⁴⁵ duc, cu fiecare cuplu destrămat, inevitabil, la prăbușirea întregii generații, dar fără apăsarea tristeții, ca o eliberare, nicidecum o pedeapsă, exact ca la Edgar Allan Poe, „criza numită viață fusese învinsă⁴⁶. Nu îi deplângi, nu ți-e teamă că te-ai molipsit, respiri ușurat pentru ei. Dacă nașterea este o durere în doi, împărțită între mamă și făt, numai moartea este o durere asumată de unul singur. În fața morții toți suntem cu mâinile goale și singuri. Ne predăm pur și simplu. Când venim pe lume, o facem cu pumnii strânși ca semn al voinței de a trăi, al izbânzii, iar când murim, deschidem palmele ca

³⁹Dan Petrașincu, *Cu scriitoarea Hortensia Papadat-Bengescu despre romanul Logodnicul și despre creație*, în *Vremea*, anul VIII, nr. 389, 26 mai 1935, p. 9, reprodus în *Romanul românesc în interviuri*, ed. cit., p. 636-637;

⁴⁰Alexandru Mușina, *Șase cuvinte cheie pentru proza lui Gh. Crăciun*, în *Trupul și litera*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012, p. 53;

⁴¹Maria Bâgiu Marino, *op. cit.*, p. 49;

⁴²ibidem

⁴³Roman Andreia, *Hortensia Papadat Bengescu-Vocația și stilurile modernității*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2007, p. 108;

⁴⁴Maria B. Marino, *op. cit.*, p. 345;

⁴⁵Carmen Ardelean, *op. cit.*, p. 105;

⁴⁶Maria Bâgiu Marino, *op. cit.*, p. 122;

semn al predării sau pentru a arăta celorlalți că nu luăm nimic cu noi. A aștepta moartea conștient este terifiant, iar moartea este o eliberare. „Noi suntem tot noi și când învingem și când murim”⁴⁷. Bлага considera că a vorbi despre moarte înseamnă a vorbi despre viață, că a vorbi despre moarte înseamnă a vorbi despre zbor, frumusețe, înălțare, despre firul nevăzut ce-l leagă pe om de Dumnezeu. A te gândi la moarte, înseamnă a te bucura de darul vieții, nu a aștepta trist să vină să te ia. Numai în preajma morții găsești adevărata măsură a vieții. Cei ce zac în spitale, nu mai sunt speriați, o așteaptă, și-o doresc, o jinduiesc. Suferința e cel mai înțelept și aspru dascăl, ea ne deschide ochii spre căile cele mai nebănuite, „prin durere se desparte cerul de pământ în noi”⁴⁸.

Războiul nerezolvat dintre masculin și feminin, între stăpân și slugă se transformă în lupta dintre dorință și ură, dintre viață și moarte, dintre autor și personaj. „Pentru a putea trăi și după ce s-a salvat prin personajul său, autorul trebuie să-l sacrifice”⁴⁹. Căci arta e după Buddha, cea mai sigură rătăcire pe calea mântuirii, iar după Goethe “cel mai sigur mijloc de a ne rupe de lume și tot cel mai sigur mijloc de a ne lega de ea”⁵⁰. Celor care nu agreează această temă, care refuză să gândească precum copiii „sunt trup și suflet”, le răspunde Nietzsche: „Disprețuitorii trupului sunt cei pentru care nu există viitor în lume. Ipocriții, inconștienții, infantilii. N-aș vrea să-și schimbe părerea, ci numai să se lepede de corp, un lucru care o să-i amuțească”⁵¹. Opera de artă nu se confundă cu valoarea estetică, ea o include, o depozitează, închide în ea variate forme de valoare estetică și doar una dintre ele poate determina valoarea artistică totală a operei. Opera de artă este un bun, fenomenul estetic este o valoare. „Fiind un produs al spiritului uman, opera de artă este strâns legată de actul creației, de care niciodată nu se poate desface total, între artist și opera sa există o relație organică și este plină de consecințe pentru înțelegerea totală a operei”⁵². Pe de altă parte, Ion Caraion distinge trinitatea literatură, estetică, viață care-i redă / conferă scriitorului vechiul său statut „Lângă atributele fragile, suple, nuanțate ale literaturii, lângă pălăria multicoloră și inteligentă a esteticii, vin să se așeze acum atributele virile, țepoase, dure, intense ale vieții”⁵³. Scriitorul va realiza un desen abstract din amintirile păstrate în piele, un desen intensiv alcătuit din impresiile corpurilor amestecate, tatuaje senzuale invizibile. Literatura a descoperit acest suflet al suprafeței. Scrisul și expresia de orice tip sunt inseparabile de corp. „Textul este contaminat de corp”⁵⁴.

Pe Hortensia Papadat Bengescu acest tip de scriitură, această alegere o definește, este un fel de *trade mark*, anticipând parcă teoriile lingvistice care anunțau disoluția limbajului. „Litera e moartă, trupul e viu. Așa cum îmi place mie să spun, cuvântul există doar în măsura în care el e corporalizat. Când zic cuvânt, zic de fapt sens. Ei bine, sensul acesta trebuie să țâșnească din carnea ta, din sensibilitatea ta somatică”⁵⁵.

Anamneza bolilor sufletești și trupești

⁴⁷Idem, p. 126

⁴⁸Idem, p. 313;

⁴⁹Liliana Truță, *Aspecte ale androginiei textuale la Gh. Crăciun*, în *Trupul și litera*, ed.cit., p. 116;

⁵⁰Thomas Mann, *Pătimirile și marea lui Richard Wagner*, trad. Alexandru David, Ed Humanitas, Buc, 2013, p. 44;

⁵¹Fr. Nietzsche, *op. cit.*, p. 89

⁵²Victor Iancu, în *Preocupări literare*, an VII, nr 8-9, august-septembrie 1942, p.458-466, reproduc în **George Ivașcu** *Cumpăna cuvântului 1939-1945. Mărturii ale conștiinței românești în anii celui de-al doilea război mondial*, Ed. Eminescu, București, 1977, p. 322-323;

⁵³Ion Caraion, *Războiul artei*, în *Orizont*, an I, nr. 6, 1 februarie 1945, p. 5, în **George Ivașcu**, *op.cit.*, p. 549;

⁵⁴Cezar Gheorghe, *Intersecțiile literaturii cu filosofia în opera lui Gh. Crăciun*, în *Trupul și litera*, ed. cit., p. 215;

⁵⁵Gh Crăciun, *În căutarea referinței*, Ed Paralela 45, Colecția 80, Seria Eseuri, Pitești, 1998, p. 242;

Eugen Simion în reflecțiile sale despre scriitura taciturnă (jurnalul), era de acord că un om urât e și rău, lucru împământenit deja. Însă mergea mai departe, combinând aceste două trăsături și cu prostia: „Ce față are prostia combinată cu răutatea? În nici un caz luminoasă”⁵⁶. Aceste reflecții își au izvorul în cultura și tradiția antică greacă când corelația dintre înfățișarea fizică și conținutul sufletesc era la loc de cinste. Asupra doctrinei fizionomice revine în secolul al XIX-lea filosoful german Lavatter, care va influența scrierile lui Balzac și chiar ale lui Feodor Mihail Dostoievski. Încercarea de a deriva firea omului din fizionomia lui, convingerea că un om urât nu poate fi decât rău, tot așa cum un om frumos nu poate fi decât bun, a făcut carieră și este ușor de recunoscut și în creația romancierii noastre.

Cum ar putea dar, ciclul Hallipa, care a încruntat însuși chipul autoarei, să fie luminos? Nu se împletesc aici numai răutatea cât și urâtenia, (ca monstruoșitate trupească și sufletească), uriașii capabili doar de durere și prostie, acești „l’homme-enfant, un parfait imbecile, un automate, une statue immobile et presque insensible”⁵⁷. Totul e normal aici în măsura în care e patologic, iar degradarea prin boală și moarte deși e concepută ca voluptate superioară, e resimțită și în plan social, ca la Thomas Mann în al său *Munte vrăjit*. Acest paradox explicat de Michael Riffaterre, este pus pe seama inversiunii între seme, o inversare a polilor comparației care duce la eliminarea diferenței și la „similitudine în identitate”⁵⁸, imitația devenind referentul principal, naturalul ieșind din discuție „prin înlocuirea cu artificialul, decadentismul procedând la un comentariu subversiv al unei interpretări pe care o deconstruiește, utilizând un referent de gradul doi, o copie”⁵⁹. Și cum nu orice personaj uman poate ilustra o societate, scriitoarea a fost obligată de ordinea profundă a construcției romanești, să recurgă la individualități de un anumit tip. Până și inconștientul are un caracter istoric, deoarece fiecare om conține întreaga structură psihică ce s-a manifestat la seria sa de strămoși. „Ce vine din afară, ca și tot ce răsare din interior devine propriu numai atunci când dispunem de un spațiu interior corespunzător mărimii conținuturilor care vin din afară sau din interior. Fără larghețe sufletească, nu ne putem raporta la mărimea obiectului nostru. De aceea se spune că omul crește odată cu mărimea sarcinii sale. Dar el trebuie să posede capacitatea de creștere, altfel nici cea mai grea sarcină nu ajută la nimic. Cel mult el se sfarmă în contact cu ea”⁶⁰.

Să fie doar întâmplător că nu întâlnim, uneori chiar pe sute de pagini, nici măcar un erou pozitiv? La exponenții ai acestei pseudo-*haut-société*, fie că se urmărea intrarea sau menținerea în această clasă, era imperios necesar ca resorturile interioare ale indivizilor să fie în consonanță cu mecanismul social, altfel spus, să existe concordanță deplină între biografia internă și cea externă. „Soarta individului nu mai poate fi separată din diverse puncte de vedere de cea a categoriei și grupului din care face parte și se proiectează mai departe dependent de aceste raporturi pe canavaua istoriei”⁶¹. Vladimir Streinu, cu o pornire de revoltă, îi cataloga pe acești scriitori tremurici, termen adaptat de la dervișii titirezi spasmodici, de la quakerii englezi și de la toate soiurile de mistici în transă. Așa se face că în urma confruntărilor patetice cu viața, moartea, destinul, nația, Dumnezeu, „vineți de spaime,

⁵⁶Eugen Simion, *Fragmente critice I*, Editura Grai și suflet, București, 1998, p. 280.

⁵⁷Jean Jacques Rousseau în Radu Petrescu, *Meteorologia Lecturii*, Editura Cartea Românească, 1982, p. 150;

⁵⁸Michael Riffaterre, Decadent Paradoxes, în *Perennial Decay: On the Aesthetics and Politics of Decadence*, p. 66 în Angelo Mitchievici, *Decadență și decadentism*, Ed. Curtea Veche, București, 2011, p. 56;

⁵⁹Oscar Wilde în discursul *The Decay of Lying - Decăderea minciunii*, traducere și note Magda Teodorescu, prefață de Mircea Mihăieș, Polirom, Iași, 2001, în Angelo Mitchievici, *op.cit.*, p. 57;

⁶⁰C.G.Jung, *op.cit.*, p. 128;

⁶¹Sanda Radian, în Marin Manu Bădescu, *De la Nicolae Filimon la Marin Preda*, Ed. Zodia Fecioarei, Pitești, 1998, p. 99;

ei trăiesc fericirea existențială de a se convulsiona moralmente, tinzând să impună întregii noastre culturi formula răsucită a sufletului lor... aceste formule de un conținut întotdeauna strict individual și chiar biologic, au vulgarizat filosofia punând-o la îndemâna oricui. Să fie acest stil al disperării, al suferinței seci, boala veacului nostru? De unde au venit acești tremurici care, cruțându-ne Biserica, ne-au cotropit însă Cultura?⁶² Și când toate acestea se completează (nefericit) cu „un studiu complet al dezacordării sănătății”⁶³, omul fiind privit ca o succesiune de fenomene fiziologice și sufletești, în dependență unele de altele, atunci ți-e mai mult decât clar că scriitoarea este purtătorul de cuvânt desemnat al epocii, cum ar spune Mircea Zăciu: „Procesul dezagregării lumii burgheze, sub toate aspectele patologiei sale, și-a găsit în această scriitoare un interpret, rând pe rând lucid, ironic, sarcastic, fără să rămână străin de latura de suferință omenească a unei aspirații tragice și imposibile către puritatea simbolizată de muzica lui Johann Sebastian Bach”⁶⁴. Deși suntem la un pas de grotesc, nu cădem în caricaturalul naturalist, ci într-un „tragi-comic deopotrivă îngrozitor și savuros”⁶⁵.

Înclinația spre studiul patologiei pe care o observase Călinescu, se explică prin influența naturalismului „patologia convenind foarte bine determinismului mecanicist pe care îl căuta în viață școala de la Médan”⁶⁶. Fiziologia, cu capriciile ei, întreține în toate cazurile și o permanență psihică. Boala, mereu alta, mereu gravă, niciodată vindecată, sursă de spaime, prilej de autoobservare, și psihologia bolii, sunt parcă principalele legături cu „starea de raznă a lumii”⁶⁷, în rest, personajele refuză să înțeleagă că „tot ce e în farfurie// trebuie trăit”⁶⁸.

O femeie, Hortensia Papadat-Bengescu, înregistrează toată mizeria fiziologică a unor trupuri care cer ajutor. Cel mai adesea se află în suferință fragilul aparat nervos, știut fiind că neuronul e singura celulă ce nu se regenerează. Se deduce interesul pentru ceea ce nu se poate exprima, pentru voința netradusă imediat în act, a cărei refulare poate hotărî pentru totdeauna o biografie. Una din reușitele artistice la care apelează scriitoarea pentru ca bolnavul psihic să devină personaj de dramă, este refularea, condiția ca boala lui să nu primească un nume, oricât de ușor ar fi recunoscută, căci oricum „dereglaarea morală și degenerescența merg împreună, împletindu-se”⁶⁹. Hortensia Papadat-Bengescu, prin stilul său *scormonitor* se aliniază oarecum grupării naturaliste, o artă fiziologistă care „nu se dă îndărăpt nici în fața necuvinții, nici a înjosirii, nici a grosolaniei cele mai rușinate”⁷⁰. Naturalismul a apărut atunci când scriitorii au încercat să concureze omul de știință, năvălind cu condeiul în mână prin spitale și s-au oprit asupra amănuntului, convinși fiind că fac operă educativă. Stările patologice sunt și sectorul predilect al Hortensiei Papadat-Bengescu la care, spre deosebire de naturaliști, trupescul e revelat prin sufletesc, iar aceste motive sunt inseparabile, nimeni nemaiinsistând atât de mult ca ea asupra celor din urmă, raportând relațiile dintre fiziologie și psihologie la viața socială. După ce medicul vienez Freud elaborase principiile psihanalizei, interesul pentru viața sufletească ascunsă devine o trăsătură curentă a epocii, acceptată cu mândrie de scriitori, ca o dovadă în plus a „seriozității meseriei romancierului”⁷¹. Astfel că, a face știință în roman ajunge un titlu de glorie. Proust spunea că medicina e cea care

⁶²VI. Streinu, *Preocupări literare*, an VII, 8-9, aug.-sept. 1942, p. 417-421, reprodus în G. Ivașcu, op.cit, p. 328;

⁶³Liviu Petrescu, *Realitate și romanesc*, Editura Tineretului, București, 1965, p. 96;

⁶⁴Mircea Zăciu, *Masca Geniului*, E. P. L., București, 1967, p. 198;

⁶⁵Ion Bogdan Lefter, *Scurtă istorie a romanului românesc*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001, p. 50;

⁶⁶Ovid. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale, vol I*, E. P. L., București, 1967, p. 445;

⁶⁷Mircea Nedelciu, *Zodia scafandrilor*, București, Compania, 2000, p. 60-61;

⁶⁸Mircea Nedelciu, *Proză scurtă. Aventuri într-o curte interioară*, București, Compania, 2003, p. 19;

⁶⁹C-tin Ciopraga, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Cartea Românească, 1973, București, p. 155;

⁷⁰G. Călinescu, *Cronicile optimistului*, E. P. L., București, 1964, p. 143-144;

⁷¹Mihai Zamfir, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 25;

prelungeste maladiile date de natură. Perpessicius îl completează: medicina și romanul, gândindu-se la gradul de aplicație și verosimilitate clinică din romanele Hortensiei Papadat Bengescu.

Adesea auzim că scriitorul trebuie să evite contactul cu psihiatria și să lase pe seama medicilor descrierea stărilor psihicului. În realitate, nici un scriitor nu a ținut cont de această recomandare și nici n-avea cum s-o facă, pentru că principala sa misiune fusese din totdeauna zugrăvirea universului sufletesc și, deci, într-un fel sau altul întotdeauna s-a numărat printre precursorii științei. Și aceasta cu atât mai mult cu cât granița dintre psihicul normal și cel numit bolnav este, în primul rând, o delimitare convențională și, în al doilea rând, atât de labilă încât fiecare dintre noi o poate trece de mai multe ori în cursul unei singure zile. Pe de altă parte, psihiatria nu se ocupă numai de boli (pe care nu le poate înțelege decât cu ajutorul stării de sănătate), ci și de tulburări ușoare. Astfel, scriitorul nu poate evita psihiatrul și nici psihiatrul pe scriitor, iar tratarea literară a unei teme psihiatrice nu poate dăuna calităților estetice. Georges Dumas spunea: „adevăratul maestru al psihiatrului este romancierul”⁷².

Referitor la studiul patologiilor ascunse, Perpessicius așeza tratarea lor scriitoricească chiar în fața psihiatriei: „Fie că ne aflăm în fața unui caz de isterie, am zice inocentă, favorizată de anumite tulburări, și ca o consecință a pudoarei sexuale, fie că avem de-a face cu un caz de obnubilare intelectuală, în care dismnezia de evocare se însoțește de un complex de simptome, orice ar spune psihiatria, oricâte diagnoze ar pune, oricât ar epiloga și oricât ar interpreta, nimic nu egalează romanul acestui caz, pe care singură doamna Hortensia Papadat-Bengescu putea să-l alcătuiască din atâtea fibre ascunse și din atâtea imponderabile, să-l închege și mai ales să-l umanizeze”⁷³. Așa ar putea suna cea mai fericită exprimare care să sintetizeze tema propusă. Foaia de observație face ca adevăratele personaje ale cărții să devină anomalii (de orice tip ar fi ele), un catalog de absurdități la capătul căruia personajul, meduzat de ele, intră într-o stare de mecanicitate, de somnolență, de paralizie, o reducere de mecanism, tipică pentru toată literatura naturalistă care-i urmează până-n zilele noastre. Mobilitatea redusă a minții și trupului, câștigată prin somnolență, prostie și paralizie, transpuse de romancier în materie epică, dă ființei „monumentalitatea și misterul naturii însăși”⁷⁴.

Cu toate acestea, Ovid. S. Crohmălniceanu era de părere că se poate trăi între acești oameni cărora nenorocirea le scoate la iveală „fărâma de umanitate dintr-înșii”⁷⁵. Fiecare personaj, în felul său, aspiră tragic la o viață comună, care este refuzată de normalitatea proprie, fie ea psihologică sau fiziologică. Vorbim așadar în opera Hortensiei Papadat-Bengescu de patologic ascuns și patologic cu fișă clinică, două grupe în care pot fi strânse toate personajele ciclului Hallipa. Omul Hortensiei Papadat Bengescu se definește față de un univers social. Hallipii, Drăgăneștii, Valterii s-au cățărât dar s-au și târât pe scara socială și s-au ales cu zgârieturi, dacă ar fi să-l parafrăzăm pe criticul Ovid. S. Crohmălniceanu. Cu alte cuvinte, încercarea lor de a domina acest univers social are ca rezultat o falsificare psihică, iar boala nu este altceva decât „soluția” găsită de autoare pentru „reintegrarea” personalității frustrate în drumul conștient către moarte. Se vehiculează (de către Nory) chiar ideea unui privilegiu de clasă al suferinței. În ce sens boala este o reintegrare? În sensul că numai prin boală omul scapă de corvoada apărării poziției sociale, care-i măcinase toate puterile, iar

⁷²Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Editura 100+1 Gramar, București, 2000, p. 181;

⁷³Perpessicius P, *Scriitori români, vol. III*, Editura Minerva, București, 1989, p. 284;

⁷⁴Radu Petrescu, *Meteorologia Lecturii*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 148;

⁷⁵Ovid. S. Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 449;

spiritul este „viața care taie chiar în carnea vieții”⁷⁶. Convențiile, obligațiile, totul e dizolvat în miracolul și „noblețea” bolii. Față de universul dezvăluit de boală, omul e liber. Libertatea sau iluzia libertății nu se putea obține decât prin eliberarea de metafizic. Cum această eliberare este de două feluri, vom avea și două tipuri de boli și bolnavi. Unii, mai „norocoși”, care au parte de o eliberare absolută de univers. E vorba aici de bolile incurabile, ca ftizia lui Maxențiu. În celălalt caz, boala e numai un semn de slăbiciune, de imposibilitate psihică de a mai suporta constângerea socială, o jalnică modalitate de evadare. Lenora, Drăgănescu sunt reprezentanții de seamă pentru care spitalul Walter e un loc de refugiu. Singurul sentiment uman îl au tot bolnavii și se traduce prin mila pentru ei înșiși. Cioran zicea că omul are trei vieți: intrauterină (inconștientă), extrauterină (conștientă) și postmortem (viața de dincolo), fără de care totul ar fi o nerozie, un nonsens. Sufletul vine la naștere nu pentru a fi fericit, ci pentru a ispăși, căci fericit era acolo sus în preajma divinității, dar comparabilă cu fericirea aceea nu poate fi nicio trăire pe pământ. „Vine să-și ia doza de amărăciune și tristețe, vine să schimbe cu ceva omenirea, vine cu rostul său pe lume”⁷⁷.

Când autoarea și-a pus problema căilor de eliberare și a căutat o soluție de reintegrare a personajelor, alegerea bolii ca răspuns este tragică, pentru că, în drumul ei conștient spre moarte, boala nu poate fi o soluție, cel mult „o vagă mistică a purificării morale prin suferință”⁷⁸. Scăparea nu mai poate veni nici măcar din partea doctorilor. Puținele reveniri cameleonice (de fapt, agonii de dinainte de moarte) bolnavul le datorează propriului său psihic, care face ultimele eforturi. Medicii sunt, în ciclul Hallipa, „marii bolnavi imaginați de scriitoare”⁷⁹. Fie că sunt impostori în medicină (dr. Rim, medicii bacteriologi gemeni Hallipa, profesorul G.), fie că sunt eminente clinicieni într-un domeniu prin excelență ambiguu-psihiatria (dr. Walter și Cojan), fie că au specializare clară (dr. Răut-T. B. C. și dr. Caro-infecțioase), ei îndeplinesc propria lor vindecare. Unii își rezolvă complexele de inferioritate (Rim și Caro), alții pe cele de frustrare. De aceea, bolile mari se vor analiza în relativă independență față de medicina curativă și în strânsă dependență de psihologia bolnavului, iar preocuparea pentru boală le dă un rost existenței, îi salvează de la nemulțumirea existențială. Adevărata moarte nu-i putreziciunea, ci repulsia față de viață, indiferența față de orice trăire. „Omul e obligat să se chinuie cu murirea de fiecare zi a trupului ca să o poată transcende”⁸⁰.

BIBLIOGRAPHY

1. **Ardelean Carmen Georgeta**, *Hortensia Papadat Bengescu „marea europeană” a literaturii române. Pledoarii*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2013;
2. **Bachelard, Gaston**, *La poetique de l'espace*, Presse Universitaire de France, Paris, 2007;
3. **Baudrillard, Jean**, *La sphere enchantee de l'intime*, în *Autrement* nr. 81, 1986;
4. **Bâgiu Marino, Maria**, *Oameni și oameni*, S.C. Imp S.A., Brașov, 2003;
5. **Bodiu Andrei, Georgeta Moarcăș**, *Trupul și litera. Explorări critice în biografia și opera lui Gh. Crăciun*, Ed Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012;
6. **Bordeianu M.**, Gr Botez, I Lăzărescu, Dan Mănucă, și Al Teodorescu, prefață de Al Dima și N.I. Popa, *Scrisori către Ibrăileanu*, E.P.L., București, 1966;
7. **Caraion, Ion**, *Războiul artei*, în *Orizont*, an I, nr 6, 1 februarie 1945;

⁷⁶Fr. Nietzsche, *op. cit.*, p. 315;

⁷⁷Maria Bâgiu Marino, *op. cit.*, p. 272;

⁷⁸Ibidem;

⁷⁹Roxana Sorescu, *Interpretări*, Editura Cartea Românească, București, 1979, p. 208;

⁸⁰Maria Bâgiu Marino, *op. cit.*, p. 70.

8. Călinescu, G., *Cronicile optimistului*, E. P. L, București, 1964;
9. Ciocârlie, Corina, *Femei în fața oglinzii*, Ed. Echinox, Cluj-Napoca, 1998;
10. Ciopraga, C-tin, *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Cartea Românească, București, 1973;
11. Crăciun, Gh., *În căutarea referinței*, Ed Paralela 45, Colectia 80, Seria Eseuri, Pitești, 1998;
12. Crăciun, Gh. *Mircea Nedelciu și curtea interioară a literaturii. Corpuri netransparente, sociografii narrative, tratamente ambulatorii, în Pactul somatografic*, Observator Cultural, nr. 133;
13. Crohmălniceanu, Ovid. S., *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, Cartea Românească, București, 1984;
14. Crohmălniceanu, Ovid. S. *Literatura română între cele două războaie mondiale, vol I*, E. P. L, București, 1967;
15. Dumitriu, Dana, *Ambasadorii sau despre realismul psihologic*, Ed. Cartea Românească, București, 1976;
16. Damasio, Antonio R., *Eroarea lui Descartes. Emoțiile și creierul uman*, trad. Irina Tănăsescu, Ed. Humanitas, București, 2004;
17. Filipaș, Elena Zaharia, *Studii de literatură feminină*, Paideia, București, 2004;
18. Harrus-Revidi, Gisele, *Psihologia simțurilor, cap. Inchizitorul și istericul: de ce simțurile sunt interzise*, trad. Nicolae Baltă, Ed. Trei, București, 2008;
19. Iancu, Victor, în *Preocupări literare*, an VII, nr. 8-9, august-septembrie 1942;
20. Ivașcu, George și Tănăsescu Antoaneta, *Cumpăna cuvântului 1939-1945. Mărturii ale conștiinței românești în anii celui de-al doilea război mondial*, Ed. Eminescu, București, 1977;
21. James, William, *The Principles of Psychology*, Harvard University Press, Cambridge, 1981;
22. Jung, C.G., *Opere complete I. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Ed. Trei, București, 2003;
23. Lefter, Ion Bogdan, *Scurtă istorie a romanului românesc*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001;
24. Lopez Ibor, Juan Jose, *El descubrimiento de la intimidad y otros ensayos*, Coleccion Austral, Espasa-Calpe, Madrid, 1952;
25. Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1981;
26. Mann, Thomas, *Pătimirile și măreția lui Richard Wagner*, trad. Alexandru David, Ed. Humanitas, București, 2013;
27. Manu Bădescu, Marin, *De la Nicolae Filimon la Marin Preda*, Ed. Zodia Fecioarei, Pitești, 1998;
28. Merleau-Ponty, M., *Signes*, Gallimard, Paris, 2001;
29. Mitchievici, Angelo, *Decadență și decadentism*, Ed. Curtea Veche, București, 2011;
30. Mușina, Alexandru, *Șase cuv cheie pentru proza lui Gh. Crăciun, în Trupul și litera*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012;
31. Nedelciu, Mircea, *Zodia scafandrului*, București, Compania, 2000;
32. Nedelciu, Mircea, *Proză scurtă. Aventuri într-o curte interioară*, București, Compania, 2003;
33. Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toți și nici unul*, trad. Șt. Aug. Doinaș, Ed. Humanitas, București, 1994;

34. **Papadat Bengescu, Hortensia** *Fecioarele despletite*, ed. îngrijită de Gh. Radu, prefață de Eugenia Tudor, Ed. pt Lit, București, 1966;
35. **Papadat Bengescu, Hortensia**, *Opere*, Academia Română, Fundația Natională pentru Știință și Artă, ediție, note și comentarii de Gabriela Omăt, studiu introductiv de Eugen Simion, București, 2012;
36. **Papadat Bengescu, Hortensia**, *Fecioarele despletite*, pref. Eugenia Tudor, Ed. pt. Lit., București, 1966;
37. **Perpessicius P**, *Scriitori români, vol III*, Editura Minerva, București, 1989;
38. **Petrașincu, Dan**, *Romanul românesc în interviuri*, vol II, Ed Minerva, București, 1986;
39. **Petrescu, Radu**, *Meteorologia Lecturii*, Editura Cartea Românească, București, 1982;
40. **Petrescu, Liviu**, *Realitate și romanesc*, Editura Tineretului, București, 1965;
41. **Roman Andreia**, *Hortensia Papadat Bengescu-Vocația și stilurile modernității*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2007;
42. **Richir, Marc**, *Le corps. Essai sur l interiorite*, Hatier (Optiques Philosophie), Paris, 1993;
43. **Simion, Eugen**, *Fragmente critice I*, Editura Grai și suflet, București, 1998;
44. **Sora, Simona**, *Regăsirea intimității*, Ed. Cartea Românească, București, 2008;
45. **Sorescu, Roxana**, *Interpretări*, Editura Cartea Românească, București, 1979;
46. **Streinu, Vladimir**, *Preocupări literare*, an VII, 8-9, aug.-sept. 1942;
47. **Vancea, Viola**, *Hortensia Papadat Bengescu: universul citadin repere și interpretări*, Ed. Eminescu, București, 1980;
48. **Vianu, Tudor**, *Scriitori români din secolul XX*, antologie, postfață și bibliografie de Mihai Dascăl, Editura Minerva, București, 1979;
49. **Vianu, Tudor**, *Arta prozatorilor români*, vol II, E.P.L., București, 1966;
50. **Vraja, Stanciu Mihaela**, *Hortensia Papadat Bengescu în oglinda prozei de tinerețe*, Ed. Pro Universitaria, București, 2015;
51. **Wilde Oscar**, în discursul *The Decay of Lying - Decăderea minciunii*, traducere și note Magda Teodorescu, prefață de Mircea Mihăieș, Polirom, Iași, 2001;
52. **Zaciu, Mircea**, *Masca Geniului*, E.P.L, București, 1967;
53. **Zamfir, Mihai**, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988.